

100

zajímavostí

ze staré Plzně

III.

Starý most

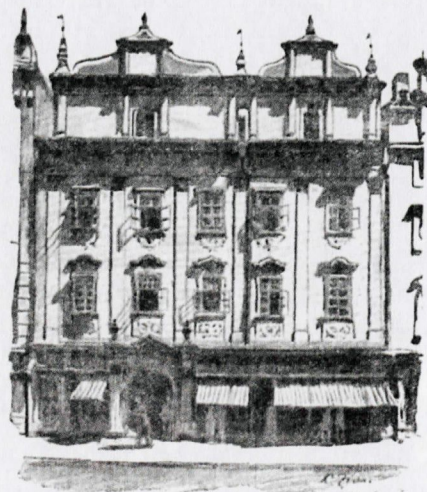

chy na katolickou víru, vykonal už v letech 1451-52. Přestože tohle turistické vábidlo vzalo za své, může františkánský kostel a klášter lákat návštěvníky na mnoho jiných unikátních památek. Celý komplex se přes mnoho válečných pohrom dochoval v podstatě v raně gotické podobě.

Velmi cennou částí je kaple svaté Barbory přiléhající k ambitům kláštera, budovaná v letech 1370-80. Má hvězdovou klenbu, kterou podepírá střední sloup. V době husitských válek se zhroutila, ale v roce 1460 byla znovu zaklenuta. Kaple je vyzdobena freskami z doby kolem roku 1480, které patří mezi první svého druhu v Čechách. Pravou stranu kaple zdobí nejstarší pohled na město z druhého desetiletí 16. století. Původně se nacházel v zaniklém dominikánském klášteře a k františkánům byl přenesen z muzejního lapidária.

4) DŮM S PRVNÍM KRÁMEM SKRÝVÁ POKLAD DODNES

Původní Skriboniovský (Valdštejnský) dům (č.12, č.p. 105) na náměstí se zapsal do dějin plzeňského obchodu – fungoval zde jeden z prvních plzeňských krámů, který vedl humanistický básník Kašpar Kropáč z Kozince. V roce 1564 se oženil s vdovou po bohatém plzeňském kupci Vincenci Rajsém z Dubnice a obchody jim jen kvetly. V roce 1576 byl ale obviněn z evangelictví a donucen odejít z města. Jeho dům koupil bohatý kupec Michal Proy, a když zemřel, vzal si vdovu v roce 1588 bývalý arcibiskupský sekretář dr. Jan Skribonius. Ten dal pak domu nejen jméno, ale také novou, renesanční podobu, která se zachovala v podstatě dodnes. Někdy se mu říká Valdštejnský, neboť v něm bydlel od poloviny prosince 1633 do 22. února 1634 Albrecht z Valdštejna. V letech 1723-43 jej barokně upravil stavitel Jakub Auguston. Dalších oprav se dům dočkal v letech 1895 a 1919. Zajímavé je, že i když se po Valdštejnově odchodu začalo povídat, že je v domě ukrytý velký poklad, při žádné ze stavebních úprav se nenašel. Existuje i písemný doklad – jeden z majitelů domu Jan Václav Kleo ve své závěti z druhé poloviny 17. století odkazuje „...*dědicům i budoucím svým kdybykoliv z Božtého požehnání buďte brzy nebo pozdě po létech připomenutý poklad nalezen byl, společné právo k němu...*“ Snad je někde v renesančních zdech ukrytý dodnes.

Skriboniovský dům.

5) PŘÍBYTEK KATA

Od dob založení města až do 19. století žili plzeňští kati na jednom místě – v zastrčeném koutě u městských hradeb na konci dnešní Veleslavínovy ulice, zhruba v místech současné proluky proti budově Pedagogické fakulty. Vedla k němu ulička, zvaná Katovská, která se táhla mezi hradbami a parcelami, na které dnes stojí budova pošty. Plzeňský kat bydlel v domě na konci uličky do roku 1832, kdy bylo jeho místo v Plzni zrušeno. Na případné exekuce byl zván mistr popravčí z Prahy, což vyšlo městskou kasu levněji.

Popravčí řemeslo bylo vždy považováno za nečisté, neboť mistr kat neměl práci jen na popravišti či v mučírně, ale musel se také starat o těla sebevrahů.

A byla to často práce velmi drsná. Například v roce 1751 musel odřezat v domě pana Tuschnera (dnes č.p. 144 v Bezručově ulici) oběšeného grenadýra – Němce z Norimberka – který sloužil u dragounského regimentu, ubytovaného toho času v Plzni. Poslali pro kata a jeho pomocníka. Pomocník vyhodil nebohého grenadýra i s postelí a všemi jeho věcmi z okna. Seběhlo se značné množství lidí, každý se však vyhýbal místu, kde ležela mrtvola i rozbitá postel, aby „dotykem neztratil poctivost“. Katův pacholek pak vše naložil na káru, mrtvolu zahrabal na mrchovišti a věci spálil.

Proluka na konci Veleslavínovy ulice.

6) KLÁŠTERNÍ DOMY V PLZNI

Jednání s úřady nebylo jednoduché nikdy. Dnes stejně jako v minulých staletích. Jak konstatoval historik Fridolín Macháček ve svém díle O staré Plzni: „...*při tehdejších primitivních prostředcích komunikačních a při pohodlném a formálním způsobu jednání, neprojednala se nikdy ani nejjednodušší věc za jediný den.*“

I proto si západočeské kláštery pořizovali v Plzni vlastní domy, aby si jejich zástupci při zdlouhavých jednáních s úřady nemuseli pronajímat drahé byty u měšťanů. Stejně postupovali i plzeňští měšťané, ti si zase koupili v Praze dům U Beránků na Uhelném trhu.

V Plzni si domy zakoupily všechny čtyři kláštery ze západních Čech – chotěšovský, tepelský, plaský i kladrubský.

V roce 1525 koupil opat kladrubského kláštera Stanislav zpustlý dům v dnešní

13) JAK CÍSAŘ VYDĚSIL MĚŠŤANY

Od 17. století byla Plzeň sídlem císařského pěšího pluku, který v roce 1769 dostal slavné číslo „35“. V polovině 18. století už přestávalo plzeňské měšťany bavit ubytování vojáků ve svých domech. Proto spekulovali, že postavením velkých kasáren by se otravné povinnosti zbavili. V roce 1755 si proto nechali vypracovat plány pro jejich stavbu – jeden v Žatci a druhý v Rokycanech. Vojenská komise v čele s hejmanem Klierem ale uznala ten rokycanský za nezpůsobilý. Rokycanští se urazili a Plzeňanům se pomstili tak, že nikdo z jejich města nepříjel na příští plzeňský jarmark... To jim to tedy nandali!

Nestavělo se ale ani podle žateckého projektanta, zřejmě nebyl dostatek peněz.

Plán na stavbu velkých kasáren byl oprášen v roce 1804, kdy do Plzně dorazila z Prahy komise, vedená hrabětem Kolovratem. Měšťané se moc snažili, aby pražskou komisi přesvědčili, a bohatě jejím členům podstrojovali – pobyt je stál „krvavý peníz“ 64 zlatých. Ale pánům z eráru se ani tak příliš nechtělo otevírat státní pokladnu a měšťané se zdráhali platit celou stavbu ze svého.

Až v roce 1820 se měšťané usnesli, že kasárny přece jen postaví sami. 6. května byl na radnici sepsán protokol, v němž se Plzeňané zavázali, že z každého várečného práva budou ukládat čtyřicet zlatých, mimo to věnovali na stavbu 50 000 zlatých obligací z obecní kasy a celý obnos, co stržili za starý štokhaus (obecní skladiště). Mimo to slíbili Plzeňáci i obyvatelé okolních obcí dodávky stavebního materiálu zdarma.

Za to měl ale erár na sebe převzít správu kasáren na věčné časy. V letech 1821-22 hlavní ženijní úřad a gubernium všechny plány schválily. Jako stavitel byl vybrán plzeňský podnikatel Alois Mattas.

A začalo se s „planýrováním“ staveniště, což nebyl jednoduchý úkol. Na místě, kde

vyrostla mohutná budova kasáren, byl poměrně velký kopec (snad pozůstatek rozměrného bastionu) a za ním, v místech dnešního Palackého náměstí, malý rybníček. Když viděl vybrané místo při své návštěvě císař František I., podivil se, na jak nerovném místě si Plzeňáci troufají stavět kasárny. Byl ujištěn, že se vše podaří. Purkmistr David mu servilně tvrdil, že pro erár dokáží Plzeňané cokoliv... Měl pravdu. Stavba šla sice pomalu, ale nakonec bylo v roce 1826 hotovo. Stálo to 173 000 zlatých.

Když pak císař opět ohlásil svoji návštěvu Plzně, Plzeňané se dohodli, že mu dva měšťané slavnostně předají klíče od kasáren. Vybrali dva zasloužilé – obuvníka Jana Silbernáglu a měšťana Rozuma, majitele domu v Divadelní ulici. Ti přinesli císaři klíče na polštáři, poklekli před ním a slavnostně mu je předali. Panovník si je vzal a pak se nevině zeptal: „Nu, to je hezké, ale kdopak teď bude tak velkou budovu udržovat?“

Na nějaké zálučné otázky nebyli chudáci měšťané připraveni, a tak se po sobě jen koukali a nevěděli, co mají odpovědět. Stavba je stála takový majlant a teď by ještě měli platit provoz?

Z rozpaků je se smíchem vysvobodil sám císař: „Nu, řekněte vašim spoluobčanům, že si to tedy obstarám sám. Děkuju vám!“

Kasárny – jedna z dominant středu města – stály na svém místě do roku 1969, kdy musely k lítosti mnohých Plzeňanů ustoupit trase průtahu na Severní předměstí.

14) KALIKOVSKÝ MLÝN

Kalikovský mlýn patří k dominantním stavbám města. První zmínky o mlýnu u Mže pocházejí už z roku 1409. V roce 1464 je v městských knihách nazýván „mlýnem Petličovým“. Po Petličových patřil rodině Kaliků, podle kterých má jméno dodnes. Během historie vyměnil několikrát majitele – například v roce 1841 převzal po smrti Jana Pecháčka mlýn jeho syn František – pozdější plzeňský purkmistr.

Slavná éra nastala v roce 1855, kdy přišel do Plzně z Loun mlynář František Hýra. Nejprve postavil nový parní mlýn (v dnešní Prokopově ulici za Komorním divadlem, v roce 2009 byly dochované budovy zbořeny) a později přikoupil dva další plzeňské mlýny – Panský (dnes na jeho místě stojí hotel Courtyard) a Kalikovský (více *Krach mlynářského magnáta, Zajímavosti ze staré Plzně, Starý most 2003*). Velkopodnikatel Hýra zbankrotoval a Kalikovský mlýn si pronajal nájemce hostince U Města Hamburku Petr Trapp. Ten však záhy zemřel, a tak se provozu ujala jeho podnikavá žena Anna. V roce 1880 nechala přenést přízemní hrázděnou prádelnu, postavenou v předchozím roce u mlýna, do zahrady poblíž vanových a říčních lázní a upravit ji na „letní salon“ pro lázeňské hosty. Budova lázní stávala severně od mlýna, na ostrově mezi řekou a odpadní strouhou. O rok později nechala u mlýna postavit pilu, poháněnou vodním kolem. V roce 1883 ale přišla pohroma – mlýn vyhořel. Zachránit se podařilo jen obytné stavení, později přestavěné na pekárnu.

Od nešťastné vdovy koupili spáleniště tři podnikatelé – Bernard Kussi, Markus Weiner a Heřman Zuckermann – a nechali tam postavit moderní čtyřpatrovou mlýnici, která byla dokončena v říjnu 1887.

II. PO PARCÍCH, ULICÍCH I CESTÁCH

20) KOLONIE NA JÁNSKÉ

Výstavba nejstarší dělnické kolonie v Plzni začala u silnice na Karlovy Vary 25. dubna 1870. Jednalo se o soukromou akci podnikatele Jana Kleissla, proto se někdy kolonii přezdívalo Kleislovka. Podnikatel chtěl využít velké nouze o malé byty, kterou přinesl rychle se rozvíjející průmysl. Na svých pozemcích nechal postavit 46 domků, které pronajímal za 30 zlatých ročního nájmu. Když měly zahrádku, stály 36 zlatých. Plány vypracoval ing. Tomáš Kilián a práce řídil zednický mistr Karel Šnep. Prostřední domek této osady byl ozdoben na způsob rychty věžičkou s bání, do které byl ukryt spis o založení osady i o tehdejší době.

Na jednom z domů byla údajně soška sv. Jan Nepomuckého, podle kterého dostala osada své jméno. Výstavba postupně pokračovala až do roku 1880.

Jako památka na Jana Kleissla (1829-1876) se v kolonii dodnes dochovala jeho vlastní vila, postavená ve švýcarském stylu, která hostila často plzeňské herce a další veselé hosty. Rozmařilý život zhltil jmění svobodného mládence Jana Kleissla, který pak údajně zemřel nesmírně otlý ve Fodermayerově chorobinci, kde po něm zůstaly jen košile a prádlo monstrózních rozměrů a šviháckého vzorování. Jedna košile byla růžová s loveckými strakatými psy a druhá bleděmodrá s podkovkami a bičiky... Kleissl pocházel z tyrolské rodiny, která se do Plzně přistěhovala v roce 1779. Byl obchodníkem, městským radou, náměstkem starosty a starostou Sokola.

Dům se poté stal majetkem rodiny Šiků, která z velké vily udělala nájemní dům. Firma Šik se zabývala výrobou xyrolitových podlah (potěr ze směsi hořečnaté maltoviny a dřevěných pilin). Byl

Zbytky altánu Kleisslovy vily.

Kleisslova vila v koloni Na Jánské.

to německý patent a majitel firmy pan Šik chtěl výrobní tajemství odhalit sám. Pořád proto dělal nějaké pokusy. Marně.

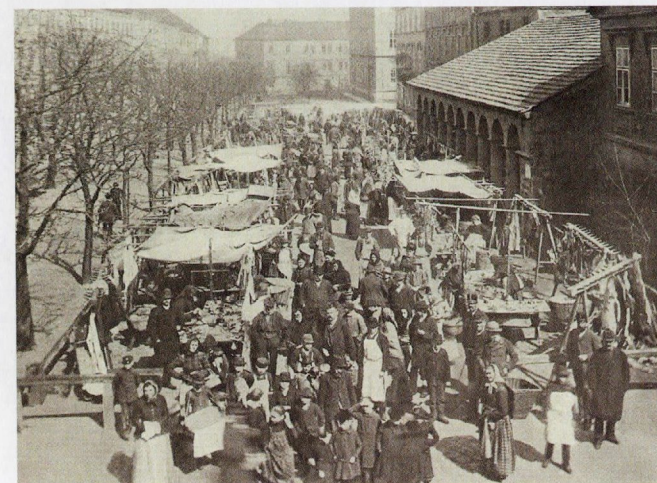
Ve dvoře měli dílnu bratři Malečtí. Vyráběli necky, kolíky na prádlo, stoličky, valchy, lavice – vše nerozbitné, lehké, praktické. Jeden z bratří hrával na piano v tanečních hodinách.

V domě bydlel mimo jiné například lesní Waldek – bratr hotelierů Waldeků. V zahradě si hrály se souhlasem domácích dětí z celého Lochotína, zejména ratolesti slavného herce Kreuzmanna. Dějištěm dětských her byl často zděný altán v rohu velké zahrady, který se zachoval dodnes. V něm sedávali večer všichni obyvatelé domu a družně besedovali. Hlavně prý o zlodějích, lupičích a strašidlech.

21) NA MÍSTĚ POŠTY STÁVALO TRŽIŠTĚ

Tam, kde se dnes platí složenky, kupují známky na dopisy či posílají balíky, se dříve kupovalo maso či dřevěné fošny. A to dokonce na bývalé lázeňské kolonádě! Nevěříte? Na místě dnešní Hlavní pošty v Solní ulici bylo totiž ve druhé polovině 19. století zřízeno tržiště – a ne ledajaké! Po zrušení lázní na Lochotíně dumali radní, jak využít některé stavební prvky ze zaniklé kolonády. Pro krásné arkády našli uplatnění – nechali je přenést k budově solnice, a tak vzniklo „Nové tržiště“. Protějšek arkád tvořily stromy v nově založeném parku. O jarmarcích tady zboží nabízeli plzeňští truhláři, při pravidelných týdenních trzích zde vládli řezníci, většinou mimoplzeňští. Usadili se v jednotlivých výklencích bývalé lázeňské kolonády, ale někdy zabrali i místa ve stromořadí. Své zboží nabízeli na stolech, přikrytých hrubými plachtami, nebo je věšeli na zvláštní stojany.

Konec tržnice a celého malebného kouta mezi dnešní Veleslavínovou a Solní ulicí přišel v roce 1893, kdy město rozhodlo o stavbě monumentální poštovní budovy. Té musely ustoupit nejen arkády Nového tržiště, ale také budova, ve které sídlil Městský úřad pro vážení a měření či domek s vozovou vahou v Solní ulici. Při pozdějším rozšiřování budovy pošty v šedesátých letech 20. století byly zbourány i další cenné domy v této lokalitě – barokní solnice v Sedláčkově ulici či známý hostinec U Knoblochů, který s poštou sousedil.

Tržiště v místech, kde dnes stojí Hlavní pošta.

Kolomaz byla potřebná nejen k mazání dřevěných náprav, ať selských nebo ve městech užívaných moderních kočárů, ale i k značení ovcí po střihání a selky jí mazaly husy na hlavě, aby se nepomíchaly s cizími hejny, když plavaly v rybníku.

Když v Plzni a okolí řádila dobytčí nemoc kulhavka, mazali hospodáři kolomazí hovězímu dobytku paznehty jako prevenci. Kolomaz byla i domácím léčivem. Povařená s máslem se přikládala na zanícené rány a ekzémy.

Kolomaznictví se vyplácelo v době, kdy bylo dříví laciné a vozy celodřevěné. Jakmile dřevěné nápravy nahradily odolnější železné, upadlo i kolomaznictví a s koncem 19. století zmizelo úplně. Kolomazná pec v lesích u Kamenného rybníka chátrala, ale naštěstí byla jako vzácná technická památka v roce 1998 zrenovována. Po řemesle, které přinášelo na konci 19. století poslednímu plzeňskému kolomazníkovi Františku Beránkovi byt jen skromnou obživu, tak zůstal popěvek:

*„Kolomazník jede a kolomaz veze, vápeník za ním pospíchá,
ujížděj bratře, ujížděj, ať se nám to nemíchá.“*

37) PRO NEVĚSTU NA TRH

Propůjčení městského tržního práva Plzni jako obchodnímu centru, jehož význam přesahoval hranice Čech, potvrdil císař Karel IV. Od roku 1363 se konaly několikrát ročně rozsáhlé trhy, z nichž byl nejvýznamnější Bartolomějský. Začínal osm dnů před svátkem patrona Plzně – svatého Bartoloměje.

Po staletí se tržní stánky tísnily na náměstí ve stínu kostela a když se nedostávalo prostoru, objevovaly se i v přilehlých ulicích. Každý produkt měl tradičně své místo. Například peří a husy, což byl tehdy velmi významný artikl, který se udržel do počátku 20. století, byl k mání ve Školní a Andělské ulici (dnes Bedřicha Smetany a Bezručova). Stablní místa dávalo město zájemcům do dědičného nájmu a vedlo o těchto rozhodnutích tržní knihy, podobné knihám účetním. Byl v nich zapsán každý pronajimatel, rozloha jeho stánku, přesně udaná ve „střevících“ a „coulech“, aby nedocházelo k svévolnému rozšiřování a tím obcházení výše poplatků. Místa se stala významným obchodním artiklem. Poslední obchodník byl držitelem tohoto stánkového práva ještě v roce 1903. Pak byla tato středověká tradice zrušena.

Skladba zboží na trzích byla velmi pestrá. Nejvíce bylo zastoupeno vlněné zboží, výrobky z kůže, lnu, později z bavlny, hedvábí, kovové a galanterní zboží. Ve vrcholných dobách trhů se v Plzni obchodovalo v 71 kamenných obchodech, 210 stáncích a 486 boudách, stlučených z několika prken. Osvícený purkmistr Martin Kopecký se v 19. století postaral o přehledné uspořádání tržních ploch a dal je rozčlenit na 12 ulic nesoucích převážně názvy barev nebo měst. Takže byly ulice Pražská, Liberecká, Žlutá, Zelená, Dlouhá, Nová atd. Každá byla v noci střežena ozbrojenou stráží a osvět-

50) PRINC ODMÍTL V PIVOVAŘE PIVO, CÍSAŘ NEPOHRDL

V červenci roku 1871 navštívil Plzeň korunní princ Rudolf, syn císaře Františka Josefa I. a následník trůnu. Byl pozván k návštěvě pivovaru. V jeho bráně, ověncené chvojm a prapory, se jej ujali představitelé výboru, řídicího Měšťanský pivovar. Vzácná návštěva se podepsala v zasedací síni, vyzdobené sochami panovníka a květinami, do pamětní knihy. Vedle ní byl připraven křišťálový pohár, kdyby host chtěl ochutnat pivo. Nestalo se...

Pivovar nešetřil výzdobou ani na budovách, kolem kterých korunní princ procházel. Před bednárnou byla navržena věž ze sudů různých velikostí. Efektní požahování sudu, šlehající plameny a obratnost pracovníků zaujaly hosta nejvíce. Den byl horký a doprovázející členové výboru nabídli princovi ozdobný pohár piva k občerstvení. K velkému údivu korunní princ nabídku nepřijal a prohlásil, že je velmi unaven a odchází. Představitel pivovaru jeho odmítnutí velice překvapilo. Duchapřítomně ještě získali příslib, že se jejich pivo stane součástí dvorní tabule. Netušili sice, že Rudolfova nevyrovnaná povaha jej zanedlouho dovede ke společné sebevraždě s milenkou, ale určitě si šuškali, že ten princ nemůže být úplně normální, když v horkém dni odmítne v pivovare pivo. Plzeňské...

Značně honosněji uvítal Měšťanský pivovar otce prince Rudolfa císaře Františka Josefa I., který pobýval v Plzni od 27. srpna do 2. září 1885 během manévru, konaných na Rokycansku. Slavným dnem se stal 30. srpen. Na cestě od vyzdobené brány vlály na budovách prapory, visely girlandy, květiny a drapérie. Host také provedl na nádvoří „přehlídku“ osazenstva. Císaře překvapila rozloha závodu stejně jako velikosti a zařízení jednotlivých částí. Sledoval uctivý výklad doprovázejících pánů a tu a tam se zeptal na některý detail ve výrobě. Zejména jej udivila varna a rozlehlost humen. Na konci návštěvy si prohlédl bednárnou a ohromilo jej obrovské množství uloženého dřeva pro výrobu sudů.

Orchidejemi zdobeným schodištěm odešel se svým doprovodem do zasedací síně, kde vrchní sládek Binder „narazil“ soudek nejlepšího ležáku a naplnil pohár, ze kterého již císař pil při své návštěvě v roce 1874. Na rozdíl od svého syna se s chutí napil, ocenil kvalitu piva a zapsal se zlatým perem do pamětní knihy.

Odpoledne uspořádaly plzeňské úřady holdovací průvod s alegorickými vozy.

Následník trůnu princ Rudolf.

Zúčastnily se jej desetitisíce Plzeňanů. Pivovar reprezentovali na voze čile pracující bednáři a rozložitý král Gambrius se zlatým mečem a v hermelínem lemovaném plášti připil císaři, který se na průvod díval z balkonu hotelu (dnešní Slovan). Přípitek mocnár přijal s úsměvem a přátelským pokynutím ruky. Snaha vedení pivovaru učinit nejlepší dojem se neminula účinkem. V době císařova pobytu dodával pivo na panovníkův stůl i doprovázejícím vojenským pánům, zatímco dovezené zásoby vína byly uloženy v pivovarském sklepě. Kuchyni dodával pivovar po celou dobu také led a dřevěné uhlí k opékání masa.

51) POPRAVA NA DVOŘE SOUDNÍ BUDOVY

Poslední veřejná poprava v tehdejší Rakousku-Uhersku se uskutečnila v roce 1871 v Plzni. Na Borech byl pověšen několikanásobný vrah Jan Janeček. Po kruté podívané se zřejmě lidem stýskalo, a tak když se v září roku 1945 začala Plzeň šířit zpráva, že na dvoře Krajského soudu ve Veleslavínově ulici bude vykonána veřejná poprava jednoho z udavačů, působících za německé okupace ve službách gestapa v Nýřanech, nastal čilý rozruch. Již od časných hodin se začaly před vchodem do budovy a kolem vysokých zdí shromažďovat davy lidí, kteří chtěli exekuci vidět na vlastní oči. Odsouzeným byl nýřanský důlní inženýr Kovarschik, který udával gestapu horníky často z malicherných důvodů. Řada z nich byla zatčena a několik zahynulo v koncentračních táborech.

Zadní trakt bývalé věznice.

Šibenice pro odsouzeného vyrostla západně od kaple, ve věžeňské části nádvoří obrácené do sadů, směrem k lochoťínské lávce. Delikventa přivedl dozorce a předal jej katovi. Popravčí mistr byl oblečený do smokingu s bílou kravatou, černým kloboukem a bílými rukavicemi. Jeho dva pomocníci měli kravaty černé. Kat vykonal popravu a lékař konstatoval smrt. Popravčí a pomocníci nebyli profesionálové, ale pracovníci tehdejšího Okresního národního výboru, kteří se dobrovolně přihlásili. Pohřební vůz s mrtvým tělem se jen těžce prodíral zástupy nespokojenců, kteří hlasitě protestovali proti tomu, že jim nebylo umožněno zhlédnout ponuré divadlo. Tak se na něj po těch letech těšili...

směl Zauper předat vzácným hostům svoji právě vytištěnou modlitební knihu a také svůj tištěný výtah z Tannerovy Kroniky plzeňské.

Josef Stanislav Zauper se také zasloužil o založení prvního plzeňského muzea – po dlouhých letech přesvědčování a příprav se mu to podařilo v roce 1846, kdy položil základy k dnešním sbírkám Západočeského muzea v Plzni.

V prosinci 1850 postihla Zaupera plicní nemoc, které po dvou dnech – 30. prosince – podlehl. Jeho pohřeb byl jedním z nejslavnějších, které kdy Plzeň zažila. Plzeňský purkmistr Wanka vydal prohlášení, ve kterém se mimo jiné pravilo: „Nedávno zemřelý prefekt gymnázia a školní rada Stanislav Zauper, dobyl si jak o město Plzeň, tak o mládež v městě našem studující velké zásluhy, aniž by se mu za ně důstojným způsobem odměny dostalo... Abychom napravili, co bylo takto promeškáno, a aby ušlechtilému působení tohoto šlechtěného muže dostalo se na hrobě samém ocenění, rozhodl se podepsaný v souhlasu s titeli zesnulého, že k uctění jeho památky bude mu na hrobě postaven pomník. K tomuto zbožnému výkonu vyzývám ušlechtilé smýšlející přátele a známé zesnulého za příspěvky ku zřízení pomníku toho.“

V roce 1852 byl náhrobní pomník pro prefekta Zaupera hotov. Odlili ho v plaských železárnách a městskou radu přišel na 180 zlatých. Podobný pomník zdobil později i hrob purkmistra Martina Kopeckého. Do nápisu na Zauperově pomníku se sice vloučila chybička – jako den smrti byl uveden 31. prosinec, ale to byla jen malá piha na kráse. Přihodily se horší věci...

Všechna sláva polní tráva. Na památku významného muže postupně město zapomělo. Po letech byly kosti Zaupera vykopány a hrobník prodal hrob na pěkném místě i pomník jiným zájemcům. Původní latinský nápis, připomínající památku Josefa Stanislava Zaupera, přikryla přibitá plechová tabule, na které stálo, že v hrobě odpočívá industriální učitelka slečna Pokorná...

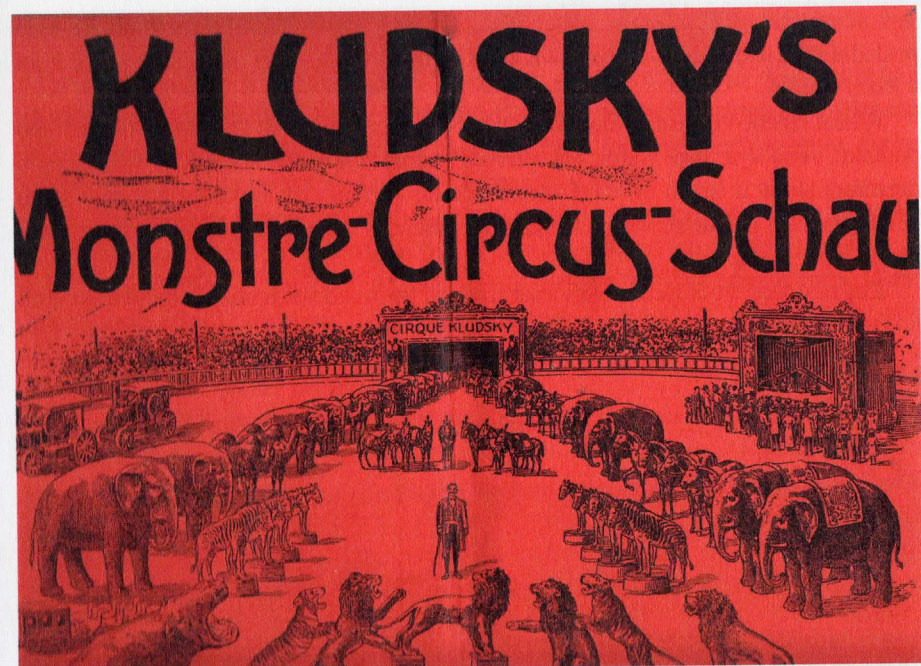
82) ZAKLADATEL SLAVNÉHO CIRKUSU JE POCHOVÁN V PLZNI

U severní zdi hřbitova U Všech svatých je pochován Antonín Kludský (1826-1895) a jeho žena Marie (1832-1909). Antonín, rodák z Bukovnice v Pošumaví, byl zakladatelem nejslavnějšího a nejbohatšího českého cirkusu, který patřil mezi světovou elitu.

Začínal skromně – s pimprlaty a produkcemi na provaze. Pak přikoupil papouška a opici. Po čase si pořídil další papoušky a opice a jeho podnik se začal rozrůstat. Antonín si tak troufl na větší kousek – na aligátora a hady. Tady ale síly přecenil a aligátor i hadi hned v první zimě pošli. Proto si později raději vybral zvířata otužilejší – medvěda a vlka. Když ještě

Karel Kludský.

jednou zariskoval a na dluh koupil lva, dopadl stejně špatně jako u hadů – lev v tuhé zimě chcípl. Kromě zvířat musel Antonín živit dvacet synů, a tak byl život cirkusácké rodiny velmi tvrdý.

Tragédie v roce 1874 přinesla pro manažerii Kludský velkou příležitost – rozzuřený lev roztrhal před očima diváků majitele manažerie Kreutzberg a jeho potomci neměli moc chuti v podnikání pokračovat. Nájemcem osiřelého podniku se stal Antonín Kludský a tím začala historie slavného cirkusu.

Ve velkých městech ještě vystupoval pod Kreutzbergovým jménem, ale v západních Čechách a v Pošumaví se hrdě hlásil ke svému jménu – Kludský. Plzeňské noviny z listopadu 1874 už otiskují inzeráty na produkci cirkusu na Kopeckého náměstí, později v Rohrově zahradě nebo u řeky pod Lochotínskou lávkou. K vidění byli čtyři lvi, jaguáři, panter, hyeny, leopardi a velké lamy.

Při jednom z představení zabil lev najednou dva syny Antonína Kludského. Zkroušený starý pán pak začal postonávat a řízení podniku, který vystupoval za Alpami, v Uhrách i Haliči, se ujal jeho syn Karel. Ale nepohodl se s bratrem Antonínem a cirkus se rozdělil na dvě části.

V roce 1891 se Antonín ženil, a protože při takové události jdou veškeré spory stranou, sjeli se na svatbu do Uher všichni členové rodiny. Večer měl pro svatebčany Antonín parádní vystoupení s pěti lvy. Kolem vozu stál houf lidí, a když Antonín se svatební kytkou vstoupil mezi zvířata, ozval se velký potlesk. Jenže číslo nešlo od začátku dobře, kočky byly neklidné, dráždil je hluk i Antonín s nezvyklou kyticí v klopě. Těsně před závěrem obrovský lev Menelik na nebohého ženicha skočil a ostatní čtyři

majitelem velkého uzenářství. Po obědě propukla živá zábava, ke které hrály tři hudby. Postupně přijelo zvláště vypravenými vlaky několik tisíc návštěvníků.

Kolem šesté hodiny setkání skončilo a ostrostřelci se začali řadit ke zpátečnímu pochodu. Ne všichni však měli chuť pochodovat dvě hodiny do Plzně a s radostí využili možnost svézt se vlakem. Ti, kteří vydrželi, se dostali domů až pozdě večer a z lí jazykové tvrdili, že když táhli večerním tichem kolem hřbitova, mnozí neustále a z plných hrdel volali „*Sláva našemu dobrodinci!*“. Jiní je však napomínali a provolávali – dle jejich názoru – vhodnější „*Věčné nebe našemu dobrodinci!*“

Pan major Doubek se vracel pohodlným kočárem a jeho kobyłka došla již o hodinu dříve pomalým krokem do své útulné stáje. Všeobecně bylo konstatováno, že výlet se zdařil a průběh byl důstojný...

92) V PLZNI BYL POPRVÉ PŘEDSTAVEN VÍRNÍK

Letiště na Borech se stalo již od vzniku Československa místem řady ukázek akrobatického létání vojenských pilotů a exhibičních letů, které organizoval Západočeský aeroklub. Ale teprve první květnové dny v roce 1931 předvedly Plzeňanům dosud nevídanou leteckou show se zahraniční účastí. 1. květen byl vyhrazen přiletům domácích i zahraničních pilotů, které obecenstvo kolem letiště po celý den vyhlíželo a sledovalo přistávání jejich strojů. Když dosedali zahraniční piloti, hrála hudba 35. pěšího pluku jejich státní hymny – a nebylo jich málo! Zazněly hymny Jugoslávie, Velké Británie, Rumunska, Německa, Polska a Švýcarska. Poláci však nedorazili v plném počtu. Při letu z Varšavy mělo jedno ze dvou letadel poruchu a hledalo u Kdyně místo k přistání. Pilot druhého stroje hodlal také přistát a pomoci s opravou. Oba stroje sedly na žitném poli, ale jeho deštěm rozmáčený povrch způsobil, že se jeden stroj zabořil předkem do země a převrátil se. Naštěstí nedošlo k požáru a posádce druhého stroje se podařilo pilota a doprovázející dámu bez zranění

Slečna Krupičková, první česká parašutistka, na plzeňském letišti.

vyprostit. Druhé letadlo nakonec odstartovalo a ještě před soumrakem dosedlo na borské letiště.

Největší pozornost mezi letadly vzbudilo autogiro neboli vírník, který přiletěl z Anglie přes Frankfurt, Norimberk a Mariánské Lázně jako první stroj tohoto druhu na území Československa. Vírník pilotoval H. Rawson a spolecestujícím byl R. Blake. Předvedl několik kolmých startů, což bylo v době před nástupem klasických vrtulníků něco nevídaného. Jednoho z letů se po jistém váhání zúčastnil velitel 2. divize generál Klecanda.

Druhého května se domácí i zahraniční účastníci setkali na radnici s představiteli města. Při pozdravných projevech předseda Západočeského aeroklubu ing. Sloboda prohlásil, že vzhledem k významu Plzně je nutné co nejdříve vybudovat vedle klubového a vojenského i řádně vybavené letiště dopravní.

Po prohlídce pivovaru se letci vrátili ke svým strojům a spolu s mechaniky je připravili na další den. Před obrovskými davy Plzeňanů předvedlo 25 letadel uspořádaných do přesné formace skupinový let. Po náhlém odletu Jugoslávčů, kteří se museli nečekaně vrátit domů, pokračoval program ukázkami akrobacie pilotů z Německa, Švýcarska a Rumunska. Letadlo Junkers 34 s dvěma piloty a šesti cestujícími provádělo ve výši 600 metrů celý den vyhlídkové lety nad Plzní. Letenka stála 50 Kč za osobu.

Zlatým hřebem programu se stal seskok slečny Krupičkové z výšky 800 metrů. První československá parašutistka bezpečně přistála na západním konci letiště. Za jásotu obecenstva ji přivezl k hangáru automobil, který diváci zasypali květinami.

93) PLES, JAKÝ PLZEŇ JEŠTĚ NEVIDĚLA

V období masopustu roku 1856 se česká veřejnost, sdružená v Sokole, pěveckém spolku Hlahol a Měšťanské besedě dohodla, že uspořádá ples, který předčí všechny, které se do té doby v Plzni konaly.

Už samotnou výzdobu pojali organizátoři velkoryse. Taneční sál a přilehlé místnosti hotelu U Waldeků (dnešní hotel Slovan) zkrášlili chvojím a červenobílými draperiemi a u vchodu vítali příchozí dva rytíři v brnění. Samozřejmě nemohl chybět hold císaři Františku Josefu I. a císařovně Alžbětě, který symbolizovaly sochy obou Veličenstev pod baldachýnem se svatováclavskou korunou. Povinná úcta tak byla naplněna a nic už nebránilo tomu, aby opodál stály sochy Karla Havlíčka Borovského a pokrokového vlasteneckého kněze profesora zdejšího gymnázia Josefa Františka Smetany v jedné řadě s postavami českých králů. Pozornost poutala dekorační sestava sokolských šermířských kordů a šavlí.

Takový rozsah národně pojaté výzdoby byl v českoněmecké Plzni nevídaný. V průčelí sálu, mezi červenobílými prapory, se vyjímaly znaky pořadatelských spolků. Hlahol symbolizovalo heslo „*Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti!*“, Sokol se prezentoval stručným pozdravem „*Nazdar!*“ a Měšťanská beseda přišla s výzvou „*Společně se!*“. Na druhém konci sálu zdobily stěnu znaky korunních zemí, Čech, Moravy a Slezska.

příslušníci dalších požárních sborů, mimo jiné i z pražské Avie. Jejich práce však byla v mnoha případech zcela marná. Bomby úplně zpusťořily 28 továrních budov a dalších 33 vážně poř�kodily. Ředitelství závodu v Tylově ulici a jídelna u ředitelství se proměnily v hromadu sutin, těžké škody utrpěla strojířna, dělovka, opravná tanků, lokomotivka, ocelárna, elektrárna, vyhořel několikaposořodový sklad modelů i úřřední sklady materiálu. Celkové škody byly odhadnuty na 12 miliard tehdejších korun.

Díky včasnému varování zůstala továrna při náletu téměř opuřtřená. Zahynulo pouze šest osob a čtyři lidé byli lehce zraněni – což se dá při tak zničujícím náletu považovat za zázrak.

Útok ale zasáhl tragicky i okolí továrny. V nedaleké čtvrti Skvrňany bylo zničeno mnoho domů z původní zástavby, bomby dopadly i do Tylovy ulice a zasáhly také zhruba polovinu domů v severní části dělnické kolonie Karlov.

Při náletu zemřelo 66 obyvatel, převážně ze Skvrňan a Karlova. Ztráty utrpělo i americké letectvo. Šest létajících pevností bylo při útoku sestřeleno, 180 poř�kozeno. Zahynulo 22 členů posádek a osm bylo zraněno.

Nálet zcela ochromil život továrny. Výroba se zcela zastavila, probíhaly jen záchranné práce. S obnovou hal se začalo až po osvobození města v květnu 1945 (viz *Jak se uklízel „nerozborný chomáč železa a betonu“ v létě 1945*).

Poř�kozený štít Strojírny I.

Škodovka v plamenech.

I. DOMY, STAVBY, ARCHITEKTI A STAVITELÉ

- 1) Záhada Tepelského domu. 7
 2) První činžák v Plzni 8
 3) Nejstarší pohled na město skrývá
klášterní kaple 9
 4) Dům s prvním krámem skrývá
poklad dodnes 10
 5) Příbytek kata 11
 6) Klášterní domy v Plzni. 11
 7) Katedrála svatého Bartoloměje . . . 13
 8) Říhovský statek 16
 9) Kostely nad Radbuzou 17
 10) Památkáři sídlí u „slunce“ 18
 11) Jak se stavěla nemocnice 19
 12) Lusthaus soukenářské rodiny
hostil princeznu 21
 13) Jak císař vyděsil měšťany 22
 14) Kalikovský mlýn 23
 15) O dvou štiftech. 24
 16) Bývalá banka dnes uchovává
bohatství knih. 26
 17) Plzeňská radnice. 26
 18) V Dominikánské ulici stojí ozdoba
– plzeňská „Bublanina“ 27
 19) Vedle příkázání se zavrtala
americká kulka 28

II. PO PARCÍCH, ULICÍCH I CESTÁCH

- 20) Kolonie Na Jánské 30
 21) Na místě pošty stávalo tržiště. . . . 31
 22) Jak se stěhovala
první česká škola 32
 23) Siamské náměstí. 33
 24) Když měly domovní tabulky
barevné okraje 34
 25) Hurá na plovárny 35

- 26) Plzeňské „ucho“ 36
 27) Morový sloup a kazatelna
v ohrožení. 36
 28) Do Malého Berlína
plzeňskou tramvají. 37
 29) Krásný kiosek podává informace
o povětrí. 38
 30) Dřevěný altán byl svědkem
prvních lásek 39
 31) Hus chválil Plzeňany
za morální postoje 40

III. PRŮMYSL, OBCHOD, PODNIKÁNÍ

- 32) Jak lákali obchodníci
plzeňské zákaznky 41
 33) Škodovka mohla být Belaniovkou 42
 34) Jak se uklízel „nerozborný chomáč
železa a betonu“ v létě 1945 44
 35) Cingroš dodával pro celý svět . . . 46
 36) Kolomazná pec. 47
 37) Pro nevěstu na trh. 49
 38) Když v Andělské ulici
poletovalo peří 50
 39) Sukno kontra pivo 51
 40) Pro koně jediné do Plzně 52
 41) První plzeňský knihkupec 52
 42) Pivo Rommelovi nepomohlo 53
 43) Co je to vlastně to rádio? 54
 44) Jak Plzeň mohla být přístavním
městem 56
 45) Secesní ateliér nabízel
fotografické služby. 57

IV. Z NEJSTARŠÍ HISTORIE

- 46) Do města kdysi vedlo sedm bran . . 59
 47) Stával nad lomem u Všech svatých
Kunčín Hrádek? 60

V. UDÁLOSTI, AFÉRY, PATÁLIE A KURIOZITY

- 48) Hodiny na věži chrámu 62
 49) Tajemství kláštera a kostela
svaté Anny 63
 50) Princ odmítl v pivováře pivo,
císař nepohrdl. 64
 51) Poprava na dvoře soudní budovy . . 65
 52) Vězni na Borech šili
pro své dozorce uniformy 66
 53) Jak plzeňská Madona
o poklad přišla 66
 54) Navždy ztracená památka? 67
 55) Záhada první vytištěné české knihy . 68
 56) Klenot z Plzně se omlazuje
v mnichovském muzeu. 69
 57) První soudní tisková pře v Plzni . . 70
 58) Jak císař Rudolf II. chodil
na vzduch 71
 59) Zmizelá pamětní krabice 72
 60) Nejmladší pan učitel. 73
 61) První automobil v Plzni 73
 62) Kde se třel salamandr? 74
 63) O plzeňské módě 75
 64) Šlechticem snadno a rychle 77
 65) Třikrát odhalený prezident. 77
 66) Voják na náměstí hlídá
zlatý růženc 78
 67) Zločin u Bolevce 79
 68) Medajli nedajli 81
 69) Jak pražské dámy rozhýbaly
Plzeňany. 82
 70) Plzeňští zednáři 83
 71) V plzeňském kriminále 84
 72) Vánoční kulinářský koncert 85
 73) Poslední plzeňská oběť šavle 87
 74) Když řádila cholera 88
 75) Jak Plzeňané „převezli“
arcivévodu Albrechta. 88
 76) Když Plzeňané slavili
svátek svaté Anny 90
 77) Když řádil ve městě palič. 91
 78) Vyrušení při „božím požehnání“ . . 92
 79) Milovat se musí 93

VI. SLAVNÍ PLZEŇANÉ A SLAVNÉ NÁVŠTĚVY

- 80) Malíř idylické Plzně. 94
 81) Všechna sláva, polní tráva 95
 82) Zakladatel slavného cirkusu
je pochován v Plzni 96
 83) Nerudný pan Salzmann 99

VII. PLZEŇSKÉ FIGURKY

- 84) Plzeňský „revizor“ 100
 85) Doktor Donát 100

VIII. VOLNÝ ČAS, ZÁBAVA, SPORT

- 86) Na luft se chodilo v námořnickém 101
 87) Kolotoč, na kterém se točila
restaurace 102
 88) Vzlety slavného aviatika Čiháka . 102
 89) Když v Plzni zápasil Frištenský . . 103
 90) Skijöring v Plzni 105
 91) Ostrostřelci na výletě 106
 92) V Plzni byl poprvé
představen vírník 108
 93) Ples, jaký Plzeň ještě neviděla . . 109
 94) Když Sokolové táhli na Blovice. . 111

IV. POLE VÁLEČNÁ

- 95) Škodovka v plamenech 113
 96) Revolta v oblacích 116
 97) Utíkejte Pražci jdou. 117
 98) Francouzi v Plzni. 119
 99) Popravy poštovních holubů . . . 120
 100) Bouřlivý odjezd,
radostný návrat. 121

Prameny a použitá literatura: 124